

Tupakoinnin ihanuus ja kurjuus kirjailijoiden kuvaamana

JUKKA MUSTONEN

Kiinnostukseni tupakointi-aiheeseen heräsi, kun vuonna 2018 kokosin sitaatti-kirjaani *Paistettu sipuli auttaa paiseissa*. Kirjassa on lääketieteeseen liittyviä lainauksia yli 250 kirjailijan 652 kirjasta. Havaitsin, että kirjailijat ovat käsitelleet paljon elintapoihin liittyviä teemoja, kuten ravitsemusta ja alkoholin käyttöä sekä tupakointia.

Tässä kirjoituksessa olevat lainaukset ovat peräisin 24 lukemastani kirjasta. Niissä on sekä myönteisiä että kielteisiä näkemyksiä tupakoinnista. Monet niistä kuvaavat ajattelua menneinä aikoina, jolloin nykyistä paljon suurempi osa maamme miehistä tupakoi ja suhtautuminen tupakointiin oli muutenkin erilaista kuin nykyään. Mukana on kirjailijoiden tulkintoja ns. kansan ajattelusta ja kirjailijoiden omia, ehkäpä sarkastisia-kin näkemyksiä.

Tupakoinnin ihanuus

Sekä kotimaisessa että ulkomaisessa kirjallisuudessa on monia kuvauksia tupakoinnin tuottamasta suuresta nautinnosta. Claes Andersson: ”Harva asia on tuottanut minulle suurempaa nautintoa kuin ihanan savun imeminen syvälle keuhkoihin ja sitä seuraava pieni potku tai huimaus, kun nikotiini imeytyy vereen” (*Kaksitoista vuotta politiikassa – katkelmia, muistikuvia, unia*). Aleksandr Solženitsyn: ”Elämä ilman tupakkaa olisi ollut hänelle aivan lohdutonta. ’Fumo ergo sum’ – poltan, olen siis olemassa – hän vastasi kun häntä suositeltiin lopettamaan tupakointi” (*Ensimmäinen piiri*). Thomas Mannin *Taikavuori*: ”En lainkaan käsitä, että joku voi olla polttamatta – silloinhan hän riistää itseltään niin sanoakseni elämän parhaan osan tai ainakin erittäin suuren nautinnon.” Pentti Haanpään kirjassa *Isännät ja isäntien varjot*

”vanha haudankaivaja imeskeli ilmeisellä nautinnolla piippuaan”.

Myös tupakoinnin aloittamisesta on myönteisiä kuvauksia. Pekka Tarkan *Onnen Pekka*: ”Siinä poltin elämäni ensimmäisen savukkeeseen, taisi olla Senior Service tai Players, ja heti perään monta, päässä humisi ihanasti ja minusta tuli kiihkeä nikotinisti liki kolmeksi kymmeneksi vuodeksi.” J. M. Coetzeeen *Hidas mies*: ”Ensi kertaa Paul huomaa, millaista mielihyvää tupakointi voi tuottaa.”

Poikien tupakointiin ryhtymisestä kertoo Joni Skiftesvik kirjassaan *Finlandia City*: ”Juuri nuo merimiehiltä saadut tupakat lienevät tehneenkin sen, että me satamakylän pojat aloimme tupakoida jo hieman toisella kymmenellä ollessamme.” Lars Sund kuvaa kotikaupunkinsa Pietarsaaren poikien tupakointia: ”Istuimme iltaisin Kulma-grillissä ja poltimme punaista Norttia, ainoaa tupakkaa, joka tuli kysymykseen, jos halusi vaikuttaa tosi kovalta kaverilta” (*Missä musiikki alkoi*). Lasten ja nuorten tupakkakokeilut ovat olleet ilmeisen tavallisia, ne ovat tietynlaisia siirtymäriittejä kohti aikuisuutta.

Solženitsynin kirjassa *Ensimmäinen piiri* on mielenkiintoinen havainto miesten käyttäytymisestä: ”Ja vaiettuaan hän sytytti savukkeeseen – miesten keino silloin kun he ovat kiusallisessa tilanteessa.” Tämä tuo mieleen Aki Kaurismäen vastauksen, kun häneltä kysyttiin, miksi hänen elokuvissaan tupakoidaan niin paljon: ”kun ihminen tupakoi, näyttää kuin hän ajattelisi jotain.”

Solženitsynin kirjassa kerrotaan myös hienosta tupakkakaapista: ”Ja pöydän vieressä oli Karjalan koivusta tehty tupakkakaappi jossa oli paljon laatikoita (kuin apteekin pulverilokeroita) ja jokaisessa niistä asusti oma erityinen laatu – sikareja, savukkeita, piipputupakkaa ja jopa nuuskaa. Kaikki tämä yhdessä oli nimeltään tupakka-alttari.”

Tupakka ja keuhkot

Tupakointi on monen keuhkosairauden riskitekijä ja aiheuttaja. Mennyttä aikaa kuvaavissa kirjoissa tupakoinnin katsotaan kuitenkin olleen jopa hyödyksi keuhkosairaille. Antti Tuurin tuotannossa tästä on monta kuvausta. *Rauta-antura*: ”Pätkillä puolusti tupakanpoltoa ja väitti, että Pohjanmaalla tupakanpolto oli pelastanut monen ihmisen hengen, koska tupakka oli ennen vanhaan ollut ainoa lääke keuhkotautia vastaan: tupakansavun jersi tuberkkelibasiliskot, jotka sitten voi yskiä ulos keuhkoista.” *Kylmien kyytimies*: ”Joku hevostamiehistä väitti, että tupakka oli paras lääke keuhkotautia vastaan, koska tupakansavu tappoi keuhkotautin siemenet.” Näissä kuvauksissa puhutaan keuhkotuberkuloosista, josta käytetään nimitystä keuhkotauti.

Tuurin kirjassa *Uusi Jerusalem* on puolestaan kyse silikoosista eli kivipölykeuhkosairaudesta: ”Ehkä se kertoi jo silloin meille tupakanpolton terveellisyydestä ja siitä, kuinka hyvä mainarin oli polttaa tupakkaa, koska tupakoidessa keuhkoihin tuli limaa, jota piti rykiä sieltä pois ja liman mukana sitten tuli keuhkoista myös se kivipöly, jota mainari maan alla aina joutui hengittämään, kivipöly ja dynamiittiräjähdyksen kaasut.”

Samanlaisia näkemyksiä on muidenkin kirjailijoiden teoksissa. Rosa Liksom: ”Soon sillä lailla, että ko pannee piiphuun tulen heti aamusella ja vetelee kunnola niin siinä vasta net henkireijäkki aukeavat. Ja jos vain sattuu kovempi yskä tarttumaan niin siihen ei auta mikään muu ko iso kopalinen Väkevää-Mattia” (*Kreisland*). Päivi Alasalmi: ”Olisi ollut terveydelle suorastaan vaarallista mennä nukkumaan lääkitsemättä ruumista ensiksi kuumaan veteen sekoitetulla punssilla ja vahvistamatta keuhkoja piipullisella tupakkaa” (*Riivatut*).

Kalle Päätalo kuvaa Riitu-äitinsä ahdistusta, jota tupakointi helpottaa: ”Pittää tässä surkeudessa saaha nykästyksi ehki tupakinsavu keuhkoja lämmitämään” (*Täysi tuntiraha*). Ja edelleen: ”Riitu nyt ei pyörry, vaikka latovaisi piippusa tynämeettillä ja sytyttäisi kanssa. On saatana sillä siksi öykeätä sievät keuhkot” (*Tammettu virta*).

Eivät kuitenkaan kaikki kirjat todista tupakoinnin hyödyistä keuhkoille. Pirkko Saisio: ”Röökiä pitäis saada, sanoo isä ja tuijottaa itsepintaisesti tyhjää sairaalan käytävää. Ei ne anna sulle, minä sanon. Sulla on kuulemma vettä keuhkoissa”

(*Pienin yhteinen jaettava*). Jörn Donner: ”Kirottu yskäni ei hellitä. Minua on käsketty lopettamaan tupakanpolto. Sen katsotaan olevan causa mali” (*Minnetten rakkaus*).

Mika Waltarin *Kuun maiseman* eräs henkilö poltti astma-savukkeita helpottaakseen hengenahdistustaan. Suomen apteekkeissa myytiin vielä viime vuosisadan alussa savukkeita, jotka oli valmistettu hulluruohon ja belladonna-lehdistä. Lehdet sisältävät keuhkoputkia avaavia ainesosia, mm. atropiinia. Savukkeita käytettiin yskänlääkkeenä. Ne tuottivat myös todentuntuksia hallusinaatioita, jonka vuoksi niitä käytettiin myös huumeina. Lieneekö Waltari itsekkin poltellut astma-savukkeita? Hänhän oli kova tupakkamies ja kuolikin keuhkosityöpään.

Tupakoinnin muita haittoja

Keuhkosityöpä on tupakoinnin tunnetuin ja pelätyin seuraus. Myös katkokävely on yksi pitkäaikaisen tupakoinnin aiheuttama ilkeä haittavaikeus. Se syntyy alaraajojen valtimoiden ahtaantumien aiheuttamasta verenkierron heikkoudesta. Eeva Nikoskelainen: ”Hurjilta tupakkavuosilta muistoksi saatu katkokävelyvaiva rankaisi häntä joka askeleella varpaiden ja pohkeiden kirvelynä” (*Keltainen vaara*). Juhani Syrjä: ”Lähes seitsemänkymmentä vuotta kestänyt sauhuttelu oli lääkärin mukaan aiheuttanut katkokävelyn. Vanhuuttaan laihtunut Matti kuvasi kulun pysäyttävää kipua säärissä niin kovaksi, ettei tämmöisiin piipunvarsiin luulisi semmoista tuskaa millään mahtuvan” (*Jubo*). Katkokävelyn tyypillinen oire on kävellessä pohkeisiin tuleva kipu, joka pakottaa keskeyttämään kävelyn ja joka helpottuu, kun kävely keskeytyy.

Tupakointi voi heikentää muidenkin elinten, esimerkiksi munuaisten ja silmänpohjan verenkiertoa ja aiheuttaa niiden vaurioitumista. Thomas Bernhard: ”Hän vaikutti terveeltä kuin pukki, mikä kuitenkin osoittautui pian harhaluuloksi, sillä hän kärsi vakavista sappirakko- ja munuaisvaivoista ja hänen keuhkonsa olivat, kuten niin monilla hänen kollegoillaan tai liikekumppaneillaan, tupakoinnin tuhoamat” (*Kyllä*). Aleksandr Solženitsyn: ”Hän ei tupakoinut, lujasti alistuen saksalaisten lääkäreiden kieltoon, heidän jotka olivat palauttaneet kolme kymmenesosaa hänen toisen silmänsä näöstä ja jotka olivat palauttaneet hänelle valon” (*Ensimmäinen piiri*).

Thomas Mannin *Taikavuori*-kirjan eräs henkilö ”luki tupakoinnin liikahienostuneisiin nautintoihin, jotka häiritsivät elämän yksikertaisten antimien majesteettisuutta.” Tätä käsitystä on aika vaikea ymmärtää, mutta sama ongelma on useiden muidenkin tämän henkilön kirjassa esittämien näkemysten kohdalla. Antti Tuurin *Muukalaiset*-kirjan mukaan jopa pahat henget saattavat uhatta tupakoitsijaa: ”Erik Eerikinpoika piti tupakanpolttoa syntinä ja varoitti tohtori Kockertia pahoista hengistä, jotka pääsivät ihmisen sisään tupakansavun mukana.” Näin tupakoinnin aiheuttamat haitat saavat aivan uusia ulottuvuuksia.

Tupakasta luopuminen

Kaksi vastikään keskuudestamme poistunutta kirjailijaa pohtii varmaankin henkilökohtaisten kokemustensa perusteella tupakoinnin vähentämistä ja lopettamista. Claes Andersson: ”Pikkusikareita hän ei ehkä jätä kokonaan, mutta rajoittaa viiteen päivässä, korkeintaan seitsemään kahdeksaan eikä ehdottomasti henkosia (*Hiljaiselo Meilahdessa*).

Oton elämä 2). Jörn Donner: ”Tupakoinnin lopettaminen on vaikeaa siksi, että tupakointi on 55 vuoden aikana hankittu tapa. Joku on sanonut, että se joka lopettaa menettää hyvän ystävän” (*Bergman: muistelmä*).

Tupakoinnista luopuminen on todella vaikeaa joillekin, luultavasti yhtä vaikeaa kuin on joillekin liiallisen alkoholin käytön tai kaloreiden saannin vähentäminen. Miesten tupakointi on onneksi vähentynyt maassamme. Tyttöjen lisääntyneestä tupakoinnista en ole nähnyt kertomuksia kirjallisuudessa. Väestön alkoholin kulutuksen kasvu näyttää myös pysähtyneen. Lihavuus-epidemia sen sijaan jatkaa voittokulkuaan. En kuitenkaan suosittelen tupakointia ruokahalun hillitsijäksi kenellekään laihduttajalle.

Tupakoinnista luopumista on käsitelty enemmän uudemmassa kuin vanhemmassa kirjallisuudessa. Tässä heijastuu koko yhteiskuntamme asennemuutos tupakointiin. Professori Pekka Hakkaraisen kirja-artikkelin otsikko ”Tupakka nautintoaineena ennen kuin siitä tuli ongelma” kuvaa hyvin tapahtunutta kehitystä.

KIRJOITTAJA

Mustonen, Jukka, sisätautiopin emeritusprofessori, Tampereen yliopisto